

ROBERT RAUSCHENBERG ESERLERİNİN OTHELLO'NUN YAŞAM VE ÖLÜM DİYALEKTİĞİ BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ

Tuba GÜLTEKİN*, Ezgi TOKDİL**

*Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, [tp.gultekin\(at\)gmail.com](mailto:tp.gultekin(at)gmail.com)

**Doktora Öğr., Dokuz Eylül Üniversitesi, [ezgi.tokdil\(at\)gmail.com](mailto:ezgi.tokdil(at)gmail.com)

ÖZ

Anahtar kelimeler:

Othello, Benlik kavramı, Kıskançlık teması, Yabancılaşma, Ötekileşme, Ölüm teması, Görsel dil, Robert Rauschenberg.

Araştırmada, öncelikle tragedyanın biçim ve içerik analizi ile birlikte Shakespeare'nin yabancılaşma ve ötekileşme kavramına yaklaşımı, ölümü yaşamın karşısı ve ötekisi olarak yorumlaması incelenmektedir. Shakespeare'in bu yaklaşımı Othello'da yer alan aşk, kıskançlık, ölüm, politik temalar üzerinden kahramanı karar vermeye iten dürtüler ve benlik kavramı ile sorgulanmaktadır. Bu bağlamda, Robert Rauschenberg'in çalışmaları, Othello'da yer alan ölüm ve yaşam diyalektiği bakımından analiz edilmektedir. Araştırmada, yaşam ve ölüm diyalektiği yorumlamasıyla Rauschenberg'in çalışmalarına yeni bir bakış açısı sunmak amaçlamakta, bu doğrultuda örnekleme alınan çalışmalar, Othello'nun ölüm ve yaşam diyalektiği bakımından göstergesel sistemler üzerinden incelenmektedir. Bu araştırmada ilişkisel araştırma yönteminde açımlayıcı model kullanılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen bulgular resimlerin analizinde ve verilerin çözümlemesinde sürekli karşılaştırma analiz yöntemi ile yorumlanmıştır.

THE ANALYSIS OF ROBERT RAUSCHENBERG'S WORKS IN THE CONTEXT OF OTHELLO'S LIFE AND DEATH DIALECTIC

ABSTRACT

Keywords:

Othello, Self-concept, Jealousy theme, Alienation, Otherness, Death theme, Visual language, Robert Rauschenberg.

In the research first of all, the concept of love that take place in Othello, is examined through jealousy, death, political themes and being questioned self concept and motive which led to the determination of the hero. After analyzing the form and content of the tragedy, Shakespeare's approach to the concept of alienation and metamorphosis, the interpretation of death as an anti-life and the other is being investigated. Then, how the life and death dialectic of literary and visual arts is described is analyzed through the studies which are taken as examples. In this context, the work of Robert Rauschenberg is examined through the notional systems in terms of the death and life dialect in Othello, and a rhetorical analysis of these concepts in the postmodern art and Robert Rauschenberg sample is carried out. This research used descriptive model in relational research method. The findings obtained in the research process are interpreted by continuous comparison analysis method in the interpretation of the images.

Giriş

İnsanoğlu var olduğu sürece her zaman varlığını sürdürecektir. Ortaya konulan sanatsal yaratımlar hangi alanda olursa olsun benzer bir üretim sürecinden geçtiğinden ve insanlığın deneyimleri ve birikimleri sonucunda oluştuğundan konu edindiği yaklaşımlar da bu nedenle birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Aralarında farklılıklar olsa da bu farklılıklar konu edilen kavram ve olguların sanatçının yaşantısında bıraktığı etki boyutunda gerçekleşmiştir. Bunun yanında tarih boyunca ölüm kavramı gerek bilim, felsefe, gerekse edebiyat ve sanat alanında en çok işlenen temalardan biri olmuştur.

Shakespeare'nin ünlü Othello oyunu ölüme nesnel gerçeklik ve ahlaki boyutları ile yaklaşırken, araştırmanın örneklemini oluşturan Robert Rauschenberg gibi postmodern sanatçılar ölüme metafizik boyutları, öznel duyum ve algılama süreçleri ile yönelmişlerdir. Bunun yanında ölüm kavramı yalnız fiziksel bir yok oluş değil, dönüşüm, başkalaşım, zıtlıkların birlikteliği gibi bir sürecin de yansıması olmuştur.

Othello ve Benlik Kavramı

Shakespeare'nin ünlü tragedyası *Othello*, 1600'lü yıllarda yazılmış olmasına rağmen gerek konunun güncelliği gerekse yazılış ve sergileniş biçimi ile kendisinde barındırdığı psikolojik etmenler nedeniyle günümüz modern toplumlarında hala etkisini sürdüren ve göstergelerine rastlanan bir eserdir. "*Othello*, ilk kez 1 Kasım 1604 gecesi sarayda oynanmıştır. Büyük bir olasılıkla da aynı yıl içinde yazılmıştır" (Dirden, 2006: 6; Öztürk, 2011: 24).

Othello; yıllarca Venedik hizmetinde savaflara katılmış, kahramanlıklarıyla ünlenmiş, Mağripli zenci bir komutan olan Moro (*Othello* öyküde Mağriplidir) ve Venedikli beyaz bir kızın (*Disdemona*) aşkını ve aralarında geçen kıskançlık ilişkisini dönemin sosyolojik ve politik yapısı ve kimlik olgusu üzerinden okura/ izleyene aktarmaktadır. Karısına bağlı ve onu delicesine seven bir komutan olarak betimlenen Mağripli'nin (*Othello*), emrindeki bir subayın (*Iago*) karısına karşılıksız aşkı ve karşılık bulamaması sonucu aşkının nefrete dönüşmesiyle attığı iftira yüzünden karısını öldürmesini konu almaktadır. Mağripli'nin, karısına hediye ettiği mendili yüzbaşı rolünde betimlenen *Cassio*'nun elinde görmesi ve *Iago*'nun onu kıskırtması

sonucunda dehşete kapılarak ve kendi benliği ile zihninde yarattığı karmaşık gerçeklik karşısında seçim yapamaması sonucu çok sevdiği karısını vahşice öldürmesi ve sonrasında korkunç pişmanlık duyguları ile kendi hayatına son vermesi *Othello* tragedyasının genel hatlarını oluşturur (Öztürk, 2011: 24; Shakespeare, 1996: 7). Öykü kendi içinde güçlü temalar barındırır. Bunlar arasında kıskançlık ve onun tüm diğer duyguların önüne geçebildiği gerçeği en önemli yeri tutarken, bir siyahi ve beyaz bir kızın aşkı hem aşkın en saf halini betimler, hem de *Othello*'nun atılan iftira karşısında kendi beliğine karşı savaşa girmesi ırk ayrımı konularına ve öykünün politik çerçevesine de göndermeler yapar. Bunun yanında çaresizlik ve ötekileşme temaları da *Othello* tragedyasında belirgin olarak gözlemlenmektedir. Öztürk'e göre; "*Othello* operasında irade dışı tutku ile yıkıcı zeka ve coşkun hayat ile önlenemez ölüm arasında meydana gelen çatışma..." betimlenmiştir (2011: 31). Bundan doğan ölüm hem ruhsal hem fiziksel yönü ile öykünün sonunu getirmektedir. Bu anlamda kimlik dönüşümleri ve bu değişimin kaçınılmaz olarak ölüme gönderme yapması, yani olgusal olarak değişen bir yapının çoktan eski yapıyı geride bırakmış ve onu öldürmüş olduğu gerçeği araştırma kapsamında ölüm temasının genel hatlarını oluşturmaktadır. *Othello*'nun karısından kuşku duyduğu anda değişimin başlaması ve bu değişimin kendi benliği ile girdiği savaşta yenilerek onu metafizik bir gerçeklikte öldürmesi ve bu ölümün ardından yeni bir kimliğin, bu sefer nesnel bir ölüm olgusunu yaratacak olan bir kimliğin ortaya çıkması eserin kendi içinde taşıdığı soyut yan anlamların ve katmanlı bir yapı sökümcü gerçekliğin izlerini taşımaktadır. *Othello* tragedyası, "çeşitli yazgıların labirentler içinde birbirini kaybedip birbiriyle çakıştığı bir coşkular fırtınasıdır... Bu tragedyada barok üslupta bulduğumuz hemen bütün özellikler vardır: Enerji, yer kavramı, yer imgesi, coşku ve görkem, ten ve ruh ikilemleri, ışık kavramı..." (Shakespeare, 2011: 14-15). Bunun yanında barok dönemin karanlık atmosferi öykünün tüm temalarının üzerinde bir örtü gibi ölüme gönderme yapmaktadır. Araştırma kapsamında *Othello*'da yer alan ölüm olgusunun incelenmesi de bu tematik atmosferin analizini sunmaktadır.

Othello, Hamlet'ten hemen sonra yazılmış bir tragedyadır, ancak biçim ve içerik bakımından, düşüncenin iletimi ve anlatım şekli gibi unsurlar nedeniyle onun yansımasını ortaya koysa da öykünün kahramanları, kavram ve olgulara yaklaşım biçimi bakımından aralarında önemli farklılıklar vardır (Shakespeare, 1996: 7; Öztürk, 2011: 24).

Maniyerist anlayıştaki Hamlet, iç dünyanın labirentlerini getiriyorsa, Othello, barok anlayışın dozlu ve yoğun sesini yansıtır. Othello, dış dünyaya bağlı bir tragedya'dır; bu oyunun kahramanı da barokta izlediğimiz ten ve ruh ikilemini baştan sona dışa döniük bir devinim ile ileriye götürür. ...Barok anlayışta yapının bütünlüğüne enerji ve devinim sağlayan bir hareket vardır... (Shakespeare, 2011: 14-15).

Bu yönüyle *Othello*, Rembrandt'ın resimlerini hatırlatır. Bu resimlerde de nereden geldiği anlaşılmayan bir ışık huzmesi resmin bir bölümünü aydınlatırken, karanlık ve huzursuzluk duygusu ışığın yarattığı devinimi ortadan kaldırır. Bu yönüyle de resimlerinde dramatik ve karamsar bir atmosfer yaratılır, bunun yanında ışıklı alanlar bu atmosferi biraz olsun yatıştırır, ancak karanlık aydınlık karşıtlığından doğan gerilimli ilişki resimlerin karakteristik özelliği haline gelir. Bu anlamda bu resimlerin, *Othello*'da olduğu gibi izleyeni, yaşamın tüm gerçekliği ve devininin ötesinde varoluşsal bir yanılsama alanına sürüklediği, ölümün ve değişimin bir anlık yanılsamasını sunduğu görülmektedir.

Tragedyanın konusuna ve kıskançlık temasının analizi ile oyunun biçimsel yapısına dönüldüğünde Urgan'a göre;

Othello (Mağripli) kıskanç doğmamıştır...Eğer akıllara sığmayacak kadar kötü ve ...zeki bir hain olan Iago'nun eline düşmese, kıskançlığın ne olduğunu bilmeyecektir. Ama Iago'nun Othello'yu mahvetmeye kararlı olduğu, oyunun daha ilk sahnesinden anlaşılır ve Iago bu kararı uygulamaya koyunca, Othello onun elinde istediği gibi oynattığı bir kukla olur (Urgan, 1984: 206).

Burada benlik kavramına değinmek gerekmektedir. Benlik en genel tanımıyla bireyin kişiliğinin oluşmasında etkili olan kalıtsal ve çevresel etmenlerin toplamıdır. Kalıtsal özellikler onun aileden ve yaşadığı toplumdan gelen ırsi ya da sonradan edinilmiş davranış biçimleri, çevresel özellikler ise bireyin kalıtsal özellikleri sonucunda çevrenin ona karşı yargılarının kişilik davranışları üzerindeki etkisidir. "Kişinin kendisiyle ilgili genel kanaati, bakış açısı olarak tanımlanan benlik kavramı, kişiliğinin genel dokusunun bütününi temsil eder" (Aydın, 1996: 42). Bu anlamda *Othello* rolündeki figürün kendisi ile ilgili bakış açısının bütünlüğünün olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Eğer *Othello* özbilince ulaşmış bir figür olarak betimlenseydi, davranışları ve eylemlerinin farklı olacağı, bilince yapılan dış müdahalelerin etkisinde kalmayacağı ve bağımlı bir figür haline dönüşmeyeceği anlaşılır. Bunun göstergelerine oyunda ırkçılık teması üzerinden vurgu

yapılmış, siyahi bir komutanla beyaz bir kızın evlilikleri üzerinden "dört asır önce Venedik toplumunda zenci insanların sırf renklerinden dolayı aşağılanması" eleştirel bir yaklaşımla yansıtılmıştır (Kaya, 2012: 17). Bu durumda beyaz-siyah ya da ben-öteki karşıtlığı kahramanın fiziksel olarak güçlü ve saygın bir kimliği olsa da ruhsal açıdan benliğinde önemli izler bırakan bir yanılsamadır.

Aydın'a göre; "Bireyin benliği ile ilgili olarak hafızasında oluşturduğu kavramlar, yaşantısında edindiği diğer kavramlardan çok farklı olmamakla beraber daha karmaşık ve çeşitlidir" (1996: 41). Dolayısıyla *Othello*'nun fiziksel şiddete maruz kalmasa da etrafında yaşanan gerçeklik karşısında duyumsal olarak bir olumsuzluk yaşadığı ve bunun onun benlik duruşunu oluştururken bilinçaltında ötekileşme durumunu ortaya çıkardığı görülmektedir. Kihlstrom ve Cantor (1984); "benlik kavramlarının zihinde temsil edilişleri itibariyle içerik bağımlı kavramlar olduğu görüşündedir. İçerik bağımlı benlik kavramları, bireyin çeşitli durumlarda kendisiyle ilgili inançlarını temsil eder" (Fiske ve Taylor, 1991; Kihlstrom ve Cantor, 1984; Aydın, 1996: 41). Bu inançlar onun dış dünyadan kendisi ile ilgili aldığı duyumların yanında, kendi özbilinci yoluyla da kendisi hakkında oluşturduğu yargılardır. Bu diyalektik ilişkinin toplamı sonucunda oluşan benlik kavramı, kişinin kendisine karşı eylemlerinin de temelini oluşturur. Bazı psikolojik durumlar ve dış etkenlerin müdahalesi, bireyin kendisi hakkındaki yargılarını sorgulamasına ve bu yolla başlangıçta var olmayan düşünsel süreçlerin ve duygusal durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Rogers, bütün insanların dış dünyadaki yargılarının dayandığı ve onlara rehberlik eden benlik inançları geliştirdiğini iddia eder...Eğer bireyin kendisi hakkındaki yargısı kötü ise, olumsuz şekilde etkilenecektir. Bireye karşı insafsızca davranılması, yargılarının düşüncelerinin reddedilmesi, bireyin kendini kabulleni engelleyecek ve bu nedenle de acı çekmesine neden olacaktır (Yanbaşı, 1990: 252; Can, 1986: 210; Aslan, 1992: 11).

Othello'da Mağripli'nin yaşadığı durum bu sürecin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Rogers'in benlik inşası tanımından yola çıkarak *Othello*'nun da ırksal özelliği nedeniyle maruz kaldığı ayrımcılık ve olumsuzlanma davranışlarının etkisi altında kaldığı, bu etkinin de yapılan dış müdahale (*Iago* figürü) sonucunda benliğin, onun kendisi ve etrafındakiler hakkındaki düşüncelerinin kolayca değişmesine neden olduğu görülmektedir. Bireyin psikolojik ve ruhsal durumunda meydana gelen bu değişim onun eylemlerine de yansır ve böylece birey

önceden var olmayan bir benlik durumunu yaşar. Dolayısıyla kendi benliğinin geride bırakılması ve değişmesi, beraberinde bir başkalaşım sürecini getirir ve bu da ölümün en soyut tanımıdır.

Yabancılaşma / Ötekileşme Kavramları

Tarihsel süreç boyunca Othello'da yer alan ikili karşıtlıklar; yaşam ve ölüm, doğru ve yanlış, erkek ve kadın, ben ve başkası, siyah ve beyaz kavramlarının farklı düşünürler tarafından incelendiği görülmektedir. Hegel, Efendi-Köle diyalektiği olarak tanımladığı varoluşsal süreçte, bu ikili karşıtlığı toplumsal yapı ve sosyal ilişkiler üzerinden incelemiş, ben ve öteki ilişkisini, efendi ile köle ilişkisi üzerinden tanımlamıştır. Ona göre, efendi konumunda yer alan figür kendi özbilincinin farkında olan, köle ise özbilince sahip olmayan ve bağımlı bir bilinç durumunda yaşayan olarak ifade edilmiştir (Hegel, 2004). Hegel'de bu karşıtlığın yapısının bozulamayacağı, yani efendi ile köle yer değiştirebilse dahi her dönem ve toplumda efendi köle ilişkisinin devam edeceği, efendinin kölenin bağımsızlığını tanıdığı ve onu kendinden biri olarak gördüğü durumda bu ilişkinin sona ereceği ve bunun da toplumsal bir yıkımı getireceği görülürken, yapısalcılık sonrası batı felsefesinde bu diyalektik karşıtlığın ortadan kaldırılabilceği savunulmuştur. "Oyunda Othello, aslında tamamen batı kültürünü benimsemişse de başka bir kültüre aittir ve başka bir kültürün değerlerini taşıdığı iddia edilir. Bu da Othello'nun aşağılanması ve hor görülmesi için yeterli bir sebeptir. Çünkü, Othello Hıristiyan ve beyaz olan batı kültürünün bir üyesi değildir" (Öztürk, 2006: 446). Othello bu ikili karşıtlıklar ilişkisinde yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı ötekileştirilen, başkalaştırılan ve diğeri olarak görülen bir figür olarak yansıtılmıştır. Öztürk'e göre;

Bu karşıtlıklar yapısalcılık sonrası batı felsefesine kadar batı düşüncesinin temel taşıdır ve birinci terim ayrıcalıklı ve üstün olana, ikincisi ise birinciden türemiş ve aşağıda olana işaret eder. Jacques Derrida bu düşüncenin metafizik ya da ideolojik olduğunu öne sürerek hiyerarşik karşıtlıkları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır (2006: 446).

Derrida'nın yapısöküm yaklaşımı bu anlamda hatırlanmalıdır. Bu yaklaşım iki aşamalı bir süreçtir ve temelde yukarıda değinilen karşıtlıkların da ortadan kalktığı bir yeniden okumayı ifade eder. İlkinde metnin yapısı bozulurken, ikincisinde kavram ve olgular bambaşka bağlamlarda yeniden bir araya getirilir. "İkinci aşamada ortaya çıkan yeniden kurma işlemi kendini bir hakikat iddiası olarak dayatmak yerine yerini sonsuz anlamlar zinciri içinde bir iz olarak yeni olası anlam zincirlerine bırakır" (Rutli, 2016: 63; Derrida,

1982: 41).

Othello figüründe tüm düzen ve karşıtlık teorisinin sonunda soyut bir gerçeklik algısını yarattığı görülmektedir. Othello'nun kimliği ve benlik ile bilinç süreçleri, okur ve izleyicide yeniden bir karşıtlık olarak öne çıkarılır. Ancak oyunun sonu, tüm karşıtlıkların ortadan kalktığı ve bu karşıtlıklardan doğan psikolojik süreçlerin parçalanmaları sonucu ortaya çıkan bir değişimin dramatik sonuçları ile biter. Ölüm tüm kavram ve terimleri, duygular ve önyargıları, psikolojik yansımaları dolayısıyla tüm karşıtlığı ortadan kaldırır.

Yaşam ve Ölüm Diyalektiğinin Sanatsal İfadelerde Gösterge Olarak Kullanılması

Ölüm fenomeni, insanlık var olduğundan beri bilim, felsefe, edebiyat ve sanat alanlarında incelenen ve etkisi altında kalınan bir konudur. Bozkurt'a göre insan; "ölüme 'ölüm' adını koyarak, ona kavramsal boyutlar verip, çeşitli anlamları yakıştırarak değişik kimliklerle hep yeniden yaratmıştır... John Donne gibi, kendi yarattığı kavrama meydan okumaktan öte, ona yaktıttığı anlamlarla kimliğini değiştirip, öldürmeye gerek duymadan varlığını benimsemiştir" (1993: 52). Hangi dönem olursa olsun, tüm inanç sistemleri içerisinde var olan ve felsefenin önemli konularından biri olan ölüm kavramı, metafizik boyutlarından somut göstergelerine kadar yaşamın her alanında düşün ve yazın sürecinde yer almıştır. Bu kavram; "...hemen her döneminde kavramlarla uğraşan kişi ve kitleler tarafından yalnızca var olma ya da olmamaya ilgili çağrışımlarından öte, kavram ve olgulara derinlik ve değişik boyutlar vermek amacıyla kullanılmış" (Bozkurt, 1993: 52). Yunan tragedyalarından günümüz modern performanslarına, klasik edebiyattan çağdaş romana, Rönesans sanatından günümüz postmodern kültürün yansımalarına kadar ölüm temasının varoluşsal süreçteki yansımalarına rastlanmaktadır. Ölüm kavramı aynı zamanda kendi içinde karşıt söylemini de barındırır ve ikili karşıtlık yukarıda incelendiği gibi sanat eserleri ya da yaşamsal gelişimin dinamik yanını yansıtır. Bozkurt'a göre özellikle sanatçılar ölüm kavramının geleneksel ve dar anlamı ve tanımlamalarıyla yetinmemişlerdir. Ona göre;

Tarih boyunca bir kısım sanatçıların "yaratma" olgusu sırasında amaçladıkları şeylerden biri de ölümü tanımak, ölüme bir kimlik vermek, yaşamla arasındaki bağı ve iletişimi yakalamak, kurmak olmuş. Yaşarken ölümü yaratmayı ve tatmayı; yaşandıktan ölüme, ölümden yaşama köprü kurmayı, ölümün sunabileceği varoluş biçimlerini "yaşama geçirmeyi" denemek istemişlerdir (Bozkurt, 1993: 52).

Sanatçılar ölüm kavramını yorumlarken,

yalnızca özsel anlamını kullanmamış, onu kimi göstergeler yoluyla yaşamla olan ilişkisi bağlamında ele almıştır. Modernizm ve devamında postmodern süreç ölüm kavramını karşıt söylemiyle bir arada kullanmış ve onu kimi soyut anlatımlarla, sembolik göstergesel bir dille yorumlamıştır. Ölüm kavramının içinde barındığı sıkışmışlık, çaresizlik, yabancılaşma, dönüşüm, başkalaşma gibi tanımlar plastik birer unsura dönüşmüş ve gerek geometrik gerekse lirik biçimler dünyasından kendilerine ait yeni bir dil ile bir araya getirilmiştir. Edebiyat ölümü hem metafizik gerçekliği ile hem de yaşamın içinde somutlaştırarak, “bilinmeyene canlılık katarak” işlemiştir (İlhan, 2011: 483). Sahne sanatlarında ise özellikle Yunan tragedyalarında Othello’da olduğu gibi ölüm, bir gerçeklik olarak sunulmasına karşın, karşıt söylemi ve ahlaki yönü ile birlikte yer almıştır.

Robert Rauschenberg’in Eselerinde Dönüşüm, Yabancılaşma ve Ölüm

Rauschenberg 1960’lardan itibaren yaşamsal gerçekliği ile bağıntılı karakteristik unsurlara sahip çalışmalar ortaya koymuştur. Rauschenberg resimlerinde, yaşam ve ölüm karşıtlığında olduğu gibi, plastik yapıyı oluşturan farklı biçimsel karşıtlıklar birlikte var olmaktadır. Geometrik biçimlendirme anlayışı lirik yapıyla bir arada kullanılmış, geniş renk alanları kolajın kalabalık sistemiyle bir araya getirilmiştir. Başlangıçta düz beyaz tuvaler üzerinde rastgele gölgeler yoluyla yarattığı görsel bir dil kullanırken, giderek kolajlar ve montaj tekniğine yönelmiş, günlük yaşamdan seçilen rastgele nesneler boya ile birlikte kullanılarak, resimde iki ve üç boyut tek bir görüntüsel gerçekliğe indirgenmiştir. Bu süreç onun iç dünyanın öznel gerçekliğinden, dışarının nesneler dünyasına yönelmesine neden olmuştur. Fineberg’e göre; “Rauschenberg’in sanatı benliğin varoluşçu keşfini, benliğin şeklini ondan aldığı çevrenin keşfi olarak yeniden biçimlendirdi” (2014: 167). Bu süreç öznel gerçekliğin ölümü ve nesnel gerçekliğin bireysellikle bir arada yeni bir gerçekliği yaratması, yani, metafizik gerçeklikten varoluşsal gerçekliğe yönelmesi olarak tanımlanabilir. Rauschenberg’in resimlerindeki bu başkalaşım, yaşanan dönüşüm bakımından yukarıda ifade edildiği gibi bir ölümü de beraberinde getirmektedir. Yani soyut bir ifade ile düşünce dönüşüm geçirirken ölmekte ve yerini yeni bir düşüncenin doğumuna bırakmaktadır. Rauschenberg, Fineberg’in aktarımıyla; “kimliğin herhangi bir sabit merkezi olduğu düşüncesini” yadsımıştır (2014: 167). Bunun sonucu onun sanatı da yaşam ve ölüm arasındaki karşılıklı ilişki gibi, gerçeklik ve yanılsama, biçimsel ve düşünsel, somut

ve soyut gibi tanımlamalar içerisinde sürekli değişen bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle; “Rauschenberg’in çalışmalarındaki görüntüler belli anlamlara gönderme yaparlar. Ama sistematik bir ikonografi oluşturmazlar. Rauschenberg’in çalışmalarındaki her bir görüntünün olası çağrışımlarının çokluğu, kişinin tek tek unsurları aynı anda çok farklı şekillerde okumasına olanak tanır” (2014: 168). Bu araştırma da bu farklı okumalardan birinin peşinden ilerleyerek Rauschenberg’in çalışmalarına yeni bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Görsel 1. Robert Rauschenberg, Canyon, 1959, 207.6 x 177.8 x 61 cm
(The Museum of Modern Art)

Görsel 2. Robert Rauschenberg, Canyon (detail), 1959

Görsel 3. Robert Rauschenberg, Canyon (detail), 1959

Rauschenberg'in *Canyon* isimli çalışması (Görsel 1) bu anlamda incelendiğinde, belirtilen ikili yaklaşımın belirgin göstergelerine rastlanmaktadır. Bu çalışmada (Görsel 1), hem biçimsel hem de düşünsel boyutta karşıtlıkların varlığı ilk bakışta dikkati çeken unsurdur. Siyah-beyaz, açık-koyu, iki boyut-üç boyut, düz yüzeyler-kabalık alanlar, hepsi iç içe geçmiş ve bütünlüğün dinamik kurgusunu oluşturmuştur. Rauschenberg kendi çalışmalarını tanımlarken; "detayların bir bakışta idrak edilmemesi gerektiğini, büyük resmi hissetmeden bir yerden bir yere bakabilmeniz gerektiğini fark ettim. Odaklanmayı sürekli değişime ve detayların incelenmesine davet eden bir yüzey inşa etmek zorundaydım. Dinlemek, zaman içinde gerçekleşir. Görmek de zaman içinde gerçekleşmeliydi" ifadelerini kullanmıştır (2014: 174). Bu anlamda resmin detayları incelendiğinde de (Görsel 2-3) yukarıda belirtilen karşıt ilişkilerin her bir parçada varlığını koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bazı yüzeylerinde figüratif unsurlara da yer verilse de genel olarak soyut olarak tanımlanabilecek bir biçimsel yapıya sahip olan *Canyon* (Görsel 1), yoğun olarak siyah-beyaz karşıtlığı üzerine inşa edilmiştir. Çalışmada zıtlıkların bir arada kullanımı, aşırı uçlar arasındaki gerilimin ikili yansımalarını sunmaktadır. Bunun yanında sıklıkla geometrik formların varlığına rastlanmaktadır. Bu formlar sıkışmışlık ve ağırlık hissini yaratarak, aslında *Othello*'da da var olan çaresizlik duygularına gönderme yapmaktadır. Bu ağırlık duygusu resmin sağ alt tarafından resmin dışına taşan bir kum torbası ile de desteklenmektedir.

Rauschenberg çalışmalarında yaşam ve ölüm diyalektiğinin anlam kurgusu, açık-koyu karşıtlığı üzerine temellenmiş, ruhsal açıdan karmaşık bir izlenim yaratırken, detaylar incelendiğinde karmaşık kompozisyon sisteminden çıkış yolunun da kendi içinde verilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında Rauschenberg çalışmalarında ölüm ve yabancılaşma kavramlarının yorumsal olarak çıkartılabileceği diğer bir biçimsel kurgu, 1960'lı yıllarda ortaya koyduğu sokak tabelaları ve kolaj tekniğinden yararlandığı bir dizi çalışmadır.

Görsel 4. Robert Rauschenberg, Black Market, 1961

Bu anlamda öncelikle 1961 tarihli *Black Market* çalışması incelendiğinde (Görsel 4), resmin sınırları içerisinde gene geometrik parçalanmaların varlığı görülmektedir. Bu kez bu parçalar resmin tam ortasına yerleştirilmiş ve sanatçının yaşamsal verilerinde bir seçenekler zincirine gönderme yapar gibi bir düzen içerisine sokulmuştur. Bu sınırlı yaklaşım *Othello*'da Iago'nun iftiraları sonucunda yaşam ve ölüm arasında seçim yapmak zorunda bırakılan Mağripli'nin psikolojik süreçlerini görsel dilde bire bir karşılamakta ve yansıtmaktadır. Bu süreç, yani verili gerçeklikler karşısında insana tanınan seçme özgürlüğü, temelde tüm insanlığın yaşadığı bir deneyimdir. Bu deneyimin, yani gerçeklik karşısında bir seçim yapmanın da temelde kişinin benliğinin içsel ve dışsal verileri ile olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada (Görsel 4) Rauschenberg; bu seçenekler arasından *One Way* yazısının görüldüğü bir okla resmin dışına çıkmakta, böylece aslında kendi seçeneğini yaratırken, sıkışmışlık duygusunu ortadan kaldırmaktadır. Bu anlamda *Black Market*'in (Görsel 4), izleyiciye yaşam ve ölüm arasındaki ilişkiden birini seçmesi gerektiğini ifade ettiğine varsayımsal olarak ulaşılmaktadır. Siyah üçgen biçimsel olarak sertliği ve soğukluğu ifade ettiğinden ölüm kavramını temsil ettiği, beyaz yüzeylerin ise yaşama gönderme yaparak, yaşamın sunduğu seçenekleri yansıttığı söylenebilir. Yaşamın gerçekliği ve sürekliliği içerisinde bireyin maruz kaldığı seçme eylemleri, her seçimin aslında geride bırakılan seçeneğin ölümü anlamına gelmesi, *Othello*'nun seçiminin sonuçta kendi ölümüne yol açması gibi anlamsal çıkarımlar Rauschenberg'in çalışmasında görünür kılınmaktadır.

Görsel 5. Robert Rauschenberg, One Way, 1963

Aynı yaklaşımı benimsediği çalışmalardan bir diğeri 1963 tarihinde yapılan *One Way* (Görsel 5) isimli çalışmadır. Benzer bir yapı söz konusudur, ancak bu

kez daha karmaşık ve tedirgin edici bir biçimsel kurgu görülmektedir. Yangınlar, patlamalar, binalar, insanlar, özgürlük ve sokak tabelaları içiçe geçmiş bir kaos ortamı yaratmaktadır ve bir önceki çalışmada olduğu gibi Rauschenberg, bir çıkış yolu sunmamaktadır. Fotografik imgeler ve görüntüler üst üste yerleştirilmiş ve tüm unsurlar “optik bir gürültü” yaratmıştır. Rauschenberg’in genel olarak tüm çalışmalarında; “biçimsel yönden... imgeler, kolaj parçaları ve nesneler yan yana ya da üst üste düzenlenmek yerine bir bakıma yığılmış ve birikmişlerdir” (Türkmenoğlu, 2008: 32). Bu birikme de bir anlamda insan zihninin karmaşık yapısına gönderme yapmaktadır. Sanatçı bu çalışmalarda;

Çeşitliliğin, karmaşıklığının, bilginin kısmen güvenilmezliğinin bundan böyle açık bir fikri geliştirmeye veya hatırlatmaya izin vermediğini göstermeyi amaçlar. İçerik bulanıklaşır, tanımlamalar çözülür ve değişimlerin kontrol edilebilirliği ve tekniğin standartlaşması önlenir (Zweite, 1994: 24; Türkmenoğlu, 2008: 32).

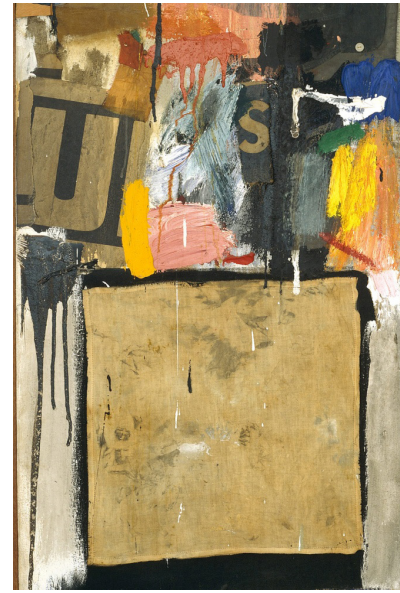
Rauschenberg’in kurgusuna bağlı olarak ölüm izlenimi yaratılan kaos ile ilişkilendirilebilir. Çalışmalarında ki karmaşa gerilmeye doğru götürürken imgelerin ve renklerin oluşturduğu zıtlık hiçliğe doğru yeni bir anlam oluşturmaktadır. Karmaşanın oluşturduğu bu yaklaşım, Shakespeare’in Othello trajedyasında ki çaresizlik duyguları ile ifade edilmiştir.

Görsel 6. Robert Rauschenberg, Pilgrim, 1960 / Görsel 7. Robert Rauschenberg, Winter Pool, 1959

Rauschenberg aynı yıllarda resimlerin önüne ve yanına yerleştirdiği/monte ettiği nesnelerle üç boyutlu kompozisyonlar da oluşturmuştur. *Pilgrim* isimli çalışması (Görsel 6) tıpkı *Black Market* (Görsel 4)’te olduğu gibi mekansal bir yerleştirmeyi de kendi kurgusal gerçekliği içine yerleştirmiştir. Resmin sağ yüzeyinde yer alan kırmızı leke bu kez kan olgusuna gönderme yaparak ölümü temsil ederken, sandalye

üzerinde yer alan koyu, orta ve açık değerlerin, yaşanmışlığa ait farklı seçeneklere ve seçme şanslarına gönderme yaptığı söylenebilir. Resmin sol yüzeyinde karmaşık bir dokunun varlığı görülür. Bu kez malzeme ve farklı imgelerden doğan bir kaos değil fakat boyanın yarattığı bir gürültü söz konusudur. Karmaşadan ve dış dünya gerçekliğinin saldırısından kaçmanın yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgisi beyaz rengin saflık ve temizlik duygularına yönlendiren etkisi ile verilmiştir. Kırmızının tüm tetikleyici ve baştan çıkarıcı etkisine karşın, tüm duygusal karmaşadan kurtulmanın ölüm dışında yolları da olduğu Rauschenberg’in çalışmasının varsayımsal dilsel gerçekliğidir. Bu varsayım arkasında Othello’nun da aslında kendi benliğini dinlemesi ile ölümden kurtulabileceği gerçeği ile örtüşmektedir.

Görsel 8. Robert Rauschenberg, Winter Pool (detail), 1959

Ölüm ve yaşam olarak düşünülebilecek, iki karşıt cephe, iki karşıt düşünce veya iki farklı söylem arasında bir köprü işlevi gören merdiven nesnesinin kullanıldığı, böylelikle de iki boyutlu bir yüzey arasında sınırlı kalan bireyin hem düşünsel hem de fizyolojik olarak dışarıya yönlendirildiği bir çalışma olan *Winter Pool* (Görsel 7), Rauschenberg’in 1959 tarihinde ortaya koyduğu bir çalışmadır. Savaş ve barış, ölüm ve yaşam gibi iki zıt kutbu bir araya getiren merdiven, aynı zamanda bu iki uç arasında bir orta yol, bir çıkış yolu ve uzlaşma/uzlaştırma yöntemidir. Resmin sol ve sağ parçalanmalarında kendi içlerinde geometrik biçimlerin yer aldığı başka parçalanmalar yaratılmıştır. Bunlar benliğin içsel ve dışsal etmenler etkisinde kalmış yönleri olarak yorumlanmaktadır.

Görsel 9-10. Robert Rauschenberg, Winter Pool (detail), 1959

Ayrıntılar incelendiğinde de görülebildiği gibi (Görsel 8-9-10), resim bütünsel olarak iki parçadan oluşsa da rastgele seçilen ayrıntılar içerisinde aslında onlarca parçalanma ve geometrik yüzey yapılanması vardır. Bunlar yaşam karşısında bireyin seçim yapması gereken seçenekler olarak düşünebildiği gibi, ölüm ve yaşam arasında sıkışmış bir bireyin ruhsal dünyasının da göstergeleri olabilir. Kimi parçalanmalar olabildiğince renk değerleri azaltılarak resim düzlemine yerleştirilmiş olsa da, kimi bölüntülerin de olabildiğince renkli ve canlı bir sürece gönderme yaptığı anlaşılmaktadır (Görsel 11-12). Bu yönüyle de aslında yaşamın iki karşıt kutbuna ve başkalaşım ve ötekileşme kavramlarına gönderme yaptığı varsayımsal olarak ulaşılmaktadır.

Görsel 11-12. Robert Rauschenberg, Winter Pool (detail), 1959

Sonuç

Othello'nun hikayesi klasik bir kıskançlık öyküsü gibi görülse de temelde karşıtların diyalektiğinden

doğan sürecin dramatik görüntüsünü sunmaktadır. Yaşam ve ölüm, doğru ve yanlış, savaş ve barış, erkek ve kadın, ben ve başkası gibi bu ikili karşıtlıklar felsefe, edebiyat ve diğer alanlarda inceleme konusu yapılmış, bazı gerçeklik yaklaşımlarının başlangıç noktası olmuştur. Hegel Efendi-Köle diyalektiğinde bu ikili süreci toplumsal ve sınıfsal sistemler üzerinden betimlerken, yapısalcılık sonrası batı felsefesinde Derrida'nın yapısöküm kuramında bu karşıtlıkların ortadan kaldırıldığı bir sistem/ söylem inşa ettiği görülmektedir.

Yaşamın sürekliliği içerisinde değişen estetik dil, felsefi söylem, görüntüsel gerçeklik ve diğer tüm yansımaların temelde değişimin doğasında var olan eskinin ölümü ve yerine yeninin inşa edilmesi savunusunu ortaya koymaktadır. Değişim ve başkalaşım beraberinde yeni bir biçimsel ve düşünsel boyutu getirmektedir ve bu ölümün en soyut tanımını ortaya koymaktadır. Othello bu anlamda ölümü somut dille gerçekleştirirken, Rauschenberg'in bu gerçeği soyut bir dille ifade ettiği ya da ifadenin ötesinde değişen üslup özelliklerinin Othello'nun yaşadığı kimlik dönüşümü gibi ölen bir sürecin yeniden doğuşunu sembolize ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; Rauschenberg'in çalışmalarında yaşam ve ölüm diyalektiği göstergesel sistemler üzerinden incelendiğinde, kavram ve imgelerin soyutlamaya uğradığı, iletinin görüntüsel göstergelerle ve yaratılan yeni gerçeklikle ifade bulduğu bir süreç olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Aslan, Esra. "Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri". M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, (1992): 4, 7-14.

Aydın, Betül. "Benlik Kavramı ve Ben Şemaları". M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, (1996): 8, 41-47.

Bozkurt, Bülent. "Sanat, Aşk ve Ölüm Üzerine Bir Not". Anadolu Üniversitesi Anadolu Sanat Dergisi, (1993): 1, 51-57.

Can, Gürhan. Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarım Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1986.

Derrida, Jacques. Positions (Çev. Bass, A). Chicago: The University of Chicago Press, 1982.

Dirden, B. J. (2006). William Shakespeare's Othello. Conant Performing Arts Center.

Fiske, Susan ve Taylor, Shelley E. Social Cognition. New York: McGraw-Hill, 1991.

Fineberg, Jonathan. 1940'tan Günümüze Sanat: Varlık Stratejileri (S. Atay; G. Yılmaz, Çev). İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları, 2014.

Hegel, George Wilhelm F. Tinin Görüngübilimi (Çev.Yardımlı, Aziz). İstanbul: İdea Yayınevi, 2004.

İlhan, Nilüfer. "Cemal Süreya'nın Şiirinde Ölüm Teması". Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish, (2011): 6(2): 473- 484.

Kihlstrom, John F. ve Cantor, Nancy. "Mental Representations of the self". L.Berkowitz (E.D.). Advances in Experimental Social Psychology, (1984): 17, p. 2-48, New York: Academic Press.

Öztürk, Mehmet Akif. W.Shakespeare'in "Othello"sunun Metinsel Yönden Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Öztürk, Serdar. "Othello Bağlamında İnsan: Politikada İnsanın Değeri". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2006): 21 (2), 441-451.

Rutli, Evren Erman. "Derrida'nın Yapısökümü". Temaşa Dergisi, (2016): 5, 49-68.

Shakespeare, William. Othello. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Shakespeare, William. Othello (Çev: Burian, Orhan). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1996.

Türkmenoğlu, Dilek. 1Robert Rauschenberg'in Yapıtlarında Yüzey Organizasyonu Üzerine Bir Değerlendirme1. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, (2008): 1 (14): 29-33.

Urgan, Mine. Shakespeare ve Hamlet. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1984.

Yanbastı, Gülgün. Kişilik Kuramları. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

Zweite, Armin. Rauschenberg. Köln: Du Mont Buchverlag, 1994.

Görsel Kaynakça

Görsel 1: Robert Rauschenberg, Canyon <https://www.studyblue.com/notes/note/n/kvhw-diattoets-2-2/deck/12978798> (erişim: 29.05.2017)

Görsel 2: Robert Rauschenberg, Canyon (detail) <https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/abstract-exp-nyschool/ny-school/a/robert-rauschenberg-canyon> (erişim: 29.05.2017)

Görsel 3: Robert Rauschenberg, Canyon (detail) <https://www.linkedin.com/pulse/why-robert-rauschenbergs-art-important-kenney-mencher> (erişim: 29.05.2017)

Görsel 4: Robert Rauschenberg, Black Market <https://s-media-cacheak0.pinning.com/>